

Citation:

C.G.N. de Vooy, Levensbericht A.G. van Hamel, in:
Jaarboek, 1945-1946, Amsterdam, pp. 231-237

A G. van Hamel
(5 Juli 1886—23 November 1945)

HERDENKING

VAN

A. G. VAN HAMEL

(5 Juli 1886—23 November 1945)

In de morgen van de 24e November werden de vrienden en de leerlingen van *Van Hamel* opgeschrikt door het bericht dat hij de vorige avond aan een operatie bezweken was. Een slepende ingewandsaandoening scheen van tijdelijke aard, maar bleek dodelijk te zijn. Zelf had hij niet het minste vermoeden dat het einde zo nabij was. Een paar dagen vóór zijn dood sprak hij de verwachting uit, dat hij weldra zijn colleges zou kunnen hervatten. Op 59-jarige leeftijd, nog in de kracht van zijn leven, is hij heengegaan, betreurd door allen die hem van nabij gekend hebben wegens zijn beminnelijk karakter, zijn bescheidenheid, zijn zachtheid van oordeel; gewaardeerd door zijn ambtgenoten om zijn helder inzicht, zijn warme belangstelling; geliefd bij zijn leerlingen, die hem als hun vriend beschouwden en wier studielust hij door zijn boeiende colleges wist aan te wakkeren.

Anton Gerardus van Hamel werd de 5de Juli 1886 te Hilversum geboren als zoon van de Amsterdamse hoogleraar *G. A. van Hamel* en *Maria s'Jacob*. Zijn voornamen had hij gemeen met de tweelingbroeder van zijn vader, hoogleraar te Groningen, de bekende bevorderaar van de Franse studie hier te lande. Met hem deelde de jongere naamgenoot de bewondering voor de Franse kultuur. Levenslang bleef hij ook gehecht aan de Waalse gemeente, terwijl hij later ijverig bestuurslid was van het genootschap Nederland—Frankrijk.

Het opgroeien in deze sfeer waarborgde een zorgvuldige opvoeding en het vroegtijdig aankweken van wetenschappelijke zin. Op het Amsterdamse Gymnasium genoot hij de degelijke leiding

van *F. A. Stoett*, kritisch beoefenaar van de Nederlandse taalkunde, maar vooral van de leraar in het Duits, *Frantzen*, die hij later te Utrecht zou opvolgen.

Van zijn lessen, die een diepe indruk achterlieten, getuigde hij dankbaar in 1923: „Uw schier onbegrensde kennis prikkelde mij (reeds als gymnasiast) om ook vreemde talen en volken te willen leren kennen; de vlucht van uw gedachten opende mij onvermoede verschietsen en lokkende werelden. Wat ik in die jaren van U leerde, is niet verloren en in mijn werk zal iets van U leven.”

Niet minder dankbaar was hij als student aan de Amsterdamse Universiteit voor de leiding en de aanmoediging van *Prof. R. C. Boer*, die hij als zijn eigenlijke leermeester eerde, en als vriend en voorganger hoogschatte. In hem bewonderde hij de rusteloze werklust, de machtige kennis, de scherpste van blik, de oorspronkelijkheid van geest, die hij zich levenslang als voorbeeld voor ogen hield. In 1909 vergezelde hij deze vaderlijke vriend op een studiereis naar Denemarken en Zweden. Aan hem dankte hij zijn voorkeur voor het Oud-Germaans als lievelingsstudie. Maar daarnaast voelde hij zich al vroeg aangetrokken tot de studie van het Keltisch. Eerste aanleiding was wat hem als gymnasiast over de gedichten van *Ossian* verteld werd door de Engelse leraar, de latere professor *Swaen*. Om de Keltische landen te leren kennen, maakte hij studiereizen: in 1907 en 1911 naar Wales, in 1908 en 1913 naar Ierland, in 1922 naar Bretagne. In Dublin volgde hij in 1908 een semester aan de School of Irish Learning, om zich in de taal te bekwamen, en als onderwerp voor zijn proefschrift koos hij *De oudste Keltische en Angelsaksische geschiedbronnen* (1911).

Toen hij promoveerde was hij reeds, sinds 1910, leraar in het Nederlands aan het gymnasium te Middelburg, een werkring die hij in 1913 verwisselde met een soortgelijke aan het Rotterdamse gymnasium. Intussen had hij zijn studie van het Keltisch ononderbroken voortgezet. De vruchten daarvan werden in de winter van 1915—16 samengevat in een viertal voordrachten

aan de Amsterdamse Universiteit, die uitgroeiden tot zijn *Inleiding tot de Keltische taal- en letterkunde*, gepubliceerd in 1917.

In 1915 was hem de onderscheiding ten deel gevallen, aan de Universiteit te Bonn benoemd te worden tot buitengewoon hoogleraar als opvolger van *Prof. Joh. Franck*. Veel genoeg heeft hij daarvan niet beleefd, want reeds was de wereldoorlog uitgebroken, die hem in grote moeilijkheden bracht. Zijn Pruisisch staatsburgerschap gaf militaire verplichtingen. Hoewel hij daarvan aanvankelijk „bis auf weiteres befreit” was, dreigde er in het najaar van 1916 gevaar voor de Frans-gezinde jonge geleerde, die het Pruisisch militarisme haatte. Hij kreeg de raad, naar zijn vaderland terug te keren, maar werd aan de grens aangehouden, en ontkwam slechts door diplomatieke bemiddeling aan de Duitse greep.

Bij het gymasiaal onderwijs keerde hij niet terug. Liever aanvaardde hij de betrekking van bibliothecaris aan de Handelshogeschool te Rotterdam (1917—21) en daarna aan de bibliotheek van het Vredespaleis (1921—23). Ook in deze jaren werd zijn Keltische studie voortgezet. Toegelaten als privaat-docent in het Keltisch aan de Leidse Universiteit, gaf hij daar de 29ste October 1920 een Openbare les, getiteld *Isolement en Gemeenschap*. Drie jaren later kreeg hij gelegenheid om zijn studielust en zijn grote gaven verder te ontplooien door zijn benoeming aan de Utrechtse Universiteit als opvolger van zijn oud-leermeester *Frantzen*, om onderwijs te geven in het Oud-Germaans, waaraan op zijn verzoek het Keltisch toegevoegd werd. De 22ste Oktober 1923 hield hij zijn Inaugurele rede, getiteld, *Lijnen in de Germaansche Oudheid*. Daarin getuigde hij dat hij zijn „oude liefde voor de philologische studiën door alles heen trouw gebleven was”, en dat hij dit voor een groot deel dankte aan *Prof. Boer*: „Jarenlang hebben ambtelijke plichten mij gedwongen, mij op gansch andere studiën toe te leggen, en steeds hebt Gij mij voorgehouden, ook wanneer ik dicht bij de capitulatie was, dat ik zulk een trouwbreuk niet plegen mocht.” Zich tot de studenten richtende, zei hij: „Indien ik een werkkring heb opgegeven, die ik met belangstelling en liefde ver-

vulde, en die mij dagelijks bracht in een wereldcentrum, bovendien op de schoonste plek van de schoonste onzer steden, dan is dat in de eerste plaats gebeurd, omdat ik mij meer voor het sprekende dan voor het zwijgende leven geschapen voel, en omdat de zin om te onderrichten, die naar *Ruskin's* woord in ieder eerlijk gemoed aanwezig is, mij niet losliet."

Inderdaad, *Van Hamel* was een geboren docent, die zich op den duur niet gelukkig gevoeld zou hebben in het praktische leven van een bibliotheek noch in het „zwijgende leven" van de studeerkamer. Zijn veelzijdige talenten kwamen ten volle tot hun recht, toen hij zich omringd zag door een kring van belangstellende leerlingen, of als hij, voor volksuniversiteiten sprekende, een talrijk gehoor wist te boeien. Gaarne sprak hij ook voor een geleerd auditorium, wanneer hij in onze Akademie, waarvan hij twintig jaren lid geweest is, zijn doorwerkte voordrachten hield.

Een groter publiek bereikte hij door zijn talrijke artikels in weekbladen (*De Groene Amsterdammer*) en tijdschriften. Als mederedakteur van *Neophilologus* heeft hij twintig jaar geregeld meegewerkt, het gezag van dit tijdschrift verhoogd, en in de redactie een voornamelijk plaats bekleed. Ook andere tijdschriften als *Vragen des Tijds*, het *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde* en het *Museum* stelden prijs op zijn bijdragen.

Een vrij vroege studie van grotere omvang geldt *Zeventiende-eeuwsche opvattingen en theorieën over litteratuur in Nederland* (1918). De schrijver behandelt daarin de grondslagen van deze theorieën bij antieken en moderneren, in het bijzonder ten opzichte van het drama. Hoewel daarin grondige kennis en grote belezenheid te waarderen valt, behoort het niet tot *Van Hamel's* beste werk. Zelfkennis deed hem inzien dat dergelijke onderwerpen hem niet genoeg voldoening zouden schenken, en dat hij beter deed, zijn studieterrein niet te ver buiten zijn lievelingsonderwerpen uit te breiden. Toen hij later geen onderwijs meer gaf in de Nederlandse letterkunde, heeft hij zich slechts nu en dan op dit gebied begeven, o.a. door een artikel over *Elisabeth Post* en haar Duitse voorbeeld.

Ten bate van studenten stelde hij in 1923 zijn *Gotisch Handboek* samen, dat door degelijkheid en helderheid veel waardering gevonden heeft, en dergelijke Duitse studieboeken bij de Nederlandse studie heeft verdrongen.

Zijn beste krachten bleven gewijd aan de verdiepte studie van het Oud-Noors en van het Keltisch. Het laatste had hij al in 1920 aan Leidse studenten aangeprezen als „een eeuwige bron van genot”; maar ook de Oud-Germaanse letterkunde en mythologie bleef hem boeien. Ik behoef u maar te herinneren aan de voordracht over *IJslands Odinsgeloof* (1936), in ons midden uitgesproken.

Internationale bekendheid kreeg *Van Hamel* voornamelijk als Keltist. Een overzicht van de omvangrijke reeks artikels en andere publicaties op dit gebied dank ik aan de voorlichting van zijn leerlinge *Mej. Dr. M. Draak*. Van taalkundige aard zijn: *De accentuatie van het Munster-Iersch* (Meded. Kon. Akademie 1926), *De klanken van het Iersch-Gaelisch* (Neophilologus 1926), *De emphatische zinsbouw in het Keltisch* (Neophilologus 1940), en het nog niet gepubliceerde *Primitieve Ierse taalstudie*. — Ierse tekstuitgaven voor studie met belangrijke inleidingen zijn *Lebor Bretnach* (Dublin 1932), *Compert Con Culainn and other stories* (Dublin 1933) en *The Irish Immrama*, te Dublin in oorlogstijd verschenen. De annalenliteratuur, het onderwerp van zijn proefschrift, bleef zijn aandacht trekken. Daarover publiceerde hij scherpzinnige en belangwekkende artikels in Duitse, Franse en Engelse tijdschriften.

Nieuwe gezichtspunten gaf hij op het gebied van de Ierse mythologie, vooral in een voordracht van 1934: *Aspects of Celtic Mythology* (Sir John Rhys Memorial Lecture). Uitgaande van het standpunt dat de Ieren feitelijk geen goden kennen, maar een soort goddelijke tovenaars als bovennatuurlijke wezens, schreef hij in „De Godsdiensten der wereld” een hoofdstuk *De Godsdienst der Kelten*. In verband daarmee staat zijn laatste voordracht in onze vergadering: *Mythe en Historie in het oude Ierland* (1942). Door zijn kennis van de Skandinavische literaturen kwam hij er begrijp-

pelijkerwijze toe, Scandinavische en Keltische mythen, mythologische complexen, ideeën met elkaar te vergelijken, blijkens verschillende publicaties in Scandinavische tijdschriften, o.a. *The conception of Fate in Early Teutonic and Celtic Religion* (Viking Society for Northern Research, 1936).

Van Hamel beweerde altijd, geen „Arthurian scholar” te zijn. Toch heeft hij ook op dit gebied veel belangrijks gepubliceerd, o.a. in *Neophilologus* en in de *Revue Celtique*. Verrassend en boeiend is b.v. in dit laatste tijdschrift een studie over *The Celtic Grail* (1930). Een aardige folklorische bijdrage *Een Iersch kettingsprookje* werd in 1927 in onze Akademie voorgedragen.

Dat *Van Hamel* het dichterlijke in zulke verhalen gevoelde en lyrisch bewogen wist weer te geven, blijkt uit *Het Geheim der Kelten*, opgenomen in het Jaarboek van de Maatschappij der Ned. Letterk. van 1938, en evenzeer uit kunstzinnige opstellen in het tijdschrift „De Witte Mier” of uit de vertaling van *De Uertakte Boom*, door *Padraic O’Conaire* (1925).

Biezondere belangstelling, groeiend tot bewondering en liefde, koesterde *Van Hamel* voor land en volk van IJsland. Daarmee nader kennis te maken werd hem een behoefte. Viermaal ondernam hij de reis naar het „land van grote eenzaamheid”, in 1932 in gezelschap van een aantal studenten uit het „Nederlands Studenten Werkkamp”, die in ruil voor onderhoud bij de oogst wilden helpen. Die reis werd een groot succes: de studenten deelden weldra het enthousiasme van hun leider. Als herinnering en bewijs van dankbaarheid voor de gulle gastvrijheid schreef *Van Hamel* toen zijn boek over *IJsland, oud en nieuw* (1933). De lyrisch gestemde inleidende hoofdstukken verheerlijken de grootse eenzaamheid, de gloed van de stralende zon. Met spanning leest men de aanschouwelijke beschrijving van de rit op de IJslandse paarden. Daarna volgen de hoofdstukken over het Verleden, over de Mens en het Geestelijk leven van het geliefde land. Opnieuw blijkt hier de kunstzinnige aanleg van de auteur, die tot in zijn laatste levensjaren lust gevoelt om veel lezers te doen delen in

wat hem zelf ter harte gaat. Vandaar zijn bijdragen aan populaire verzamelwerken als *De tuin der goden* (1940) en de bundel van *Noorse volksprookjes* (1941). Onvermoeid bleef hij aan het werk, ook onder de druk van de oorlogsjaren. Kort na zijn dood kwam zijn *Geschiedenis der Taalwetenschap* van de pers, een populaire en beknopte, maar zaakrijke en degelijke inleiding; ander werk wacht nog op uitgave of bleef onvoltooid.

Van Hamel's ontijdig heengaan is een gevoelig verlies voor de Utrechtse Universiteit. Zijn studenten verliezen in hem een vaderlijk leermeester, steeds bereid om hen met raad en daad te steunen: zij zullen zich nog lang met dankbaarheid herinneren hoe hij meeleeft met de slachtoffers van de Duitse dwang, hoe hij ook na hun studie hun verdere loopbaan met belangstelling volgde. Zijn collega's verliezen in hem een vriend, aantrekkelijk door zijn gemakkelijheid in de omgang, zijn veelzijdige kennis, zijn kunstzinnigheid, zich openbarend zowel op letterkundig als op muzikaal gebied. Maar ook de vaderlandse wetenschap is zwaar getroffen: als beoefenaar van het Oud-Germaans en het Keltisch, met een zo brede achtergrond, is hij vooreerst onvervangbaar. Ook in onze Akademie laat hij een leemte achter.

Wij hadden hem na de zorgvolle oorlogsjaren, die hij met spanning maar met de beste verwachting doorstond, zo gaarne een langer leven gegund. Uit de aanschouwing van een herrijzend Nederland had hij nieuwe levenslust en levenskracht kunnen putten. Maar als wij dit rijke leven nagaan, vol afwisseling, gevuld met welbestede, vruchtbare werkzaamheid, dan kunnen wij hem berustend herdenken.

C. G. N. DE VOOYS.